

Szerencsés rögeszmés

TURCZI ISTVÁN NEGYED SZÁZADA

Noran Kiadó
Budapest, 2004
259 oldal, 2000 Ft

Verseskötetektől (1985–2002: kilenc darab) egy méltán nagybetűsnek nevezhető Könyvet összeállítani: ez lett *Tarján Tamás* irodalomtörténész megtisztelő feladata. Hogy a valódi líratulajdonos miért nem sk. végezte a babrás munkát, az csak feltételezhető. Mégis valószínű, hogy reá jellemzően kíváncsi lehetett egy próbáltan értő pályatárs kontrolláló beavatkozására, kerek 25 év termését megrostáló s glédába állító summázatára.

A sokat emlegetett költői fejlődés rajzát és állomásait így persze nem könnyű kitapogatni és meghatározni a dinamikus termékeny, metamorf hajlandóságú alkotó létrejött össztermésében. Az egyes köteteket átgondolva (ha filológiailag nem is kiszűrözve) azonban bizvást tehetek két sarkalatos észrevételt. Az egyik az, hogy a java költemények számomra a kora húszéves kezdetektől máig szinte teljes fegyverzetben mutatják a poétikus-romantikus színrelépőt, hisz megszólalásainak egy része már akkor is, azóta is pódiumképes igényű, messzihangzásra törekvő volt, s *részint* maradt. Második kitételem pedig az lenne, hogy az eleinte extenzív világtérképezéssel- és megragadással foglalkozó lírikus a külszíntől halad az intimitás szférái felé, ahol széptanilag ugyancsak feltalálható a nyugtalan otthonosság és a létfilozófikus, transzcendenciával érintkező világfigyelmezés szakadatlan késztetése.

Általam is nem egyszer emlegetett kalandos (odüsszeuszi-szindbádias) természete evokatív és meditatív műveiben egyaránt (arányos terheléssel) föltűnik. Ezt az alkati tulajdonságaiból eredő szorgalmas mozgalmasságot, befogadó lezáratlanságot úgy tetszik soha nem akarja magában elnyomni vagy korlátozni. Ékesen dokumentálja ezt az eltökéltséget az a drámai monológia, melyet az élettől (és a vele adekvát bölcsellettől) búcsúzó *Platón Úr* szájába ad, s nem holmi szeszélyből vagy divatból tördeltet az elgondolkodásra hívó olvasáslassítás érdekében mintegy fekvőrendőriesen döcögőre. Az öreges morgolódás közepette eszmélkedő és eszméltető, ókorba plántált Turczi-alteregő arról beszél, hogy a – nyilván költészeti – igazsághoz a legbiztosabb út a tévedéstől-tévedésig vezet vagy kanyarog. Szerencsés ember tehát az, aki e tudatosan elfogadott rögeszme jegyében dolgozik, valamit kihordani és megszületni szorgalmaz, még ha szakadatlan tevékenységével tévedések is járnak együtt.

A tetterős magabízókat, az irigylésre méltó újrakezdőket, a kudarcaiktól tanuló optimistákat jellemzi az ilyesfajta gondolat-menetelés, észjárás. S bár a motyorászó, akár

sajnálható Mester ábrázolása enyhén távortartó, szó sincs arról, hogy töredékes tanításai elvetendőek vagy szánandóan komikusak lennének.

Turczi egyébként nem túl gyakran él a karikírozás, a megsemmisítő gúny, esetleg a bántalmazó szatíra eszközeivel, jóllehet van érzéke hozzá (vö.: *Röhögőgép*). Az is feljegyezendő, hogy csínján bánik a (pályakezdetekor rutinná váló) groteszk fogásaival. Szűkkörűen társadalomkritikus véleményeket se gyakran hangoztat és foglal versbe, noha *Időindigó* címen egész ciklussal sejteti; nem mondott le az ehhez szükséges háttérfigyelés napi gyakorlatairól. Ám adódó reflexióit nem szereti elkapkodni, inkább zabolázott türelmével megvárja, kibőjtöli, míg az idevágó mondandót a szelektáló érlelődés után és következményeként át-tételesebbé teheti, főntebb dimenziókba emelheti. Megható példa erre a fegyelmezett megfontoltságára a merőben családi vonatkozású *Dávid* című vers. A személyes és szemérmes vallomásból megtudhatjuk, hogy kisfiának hét hónapig nem volt hangja, s ezt a tehetetlenítő tapasztalatát édesapja csak három év múltán tudta bárkivel megosztani.

Érdekes és persze szimptomatikus, egyúttal költőnk minden szempontból impulzív és eruptív adottságaival paradox módon magyarázható, hogy az erotika területén nem fogja vissza ennyire magát. (A heveség kötelez mondja erről másutt.) *Venus Vulgivaga* ciklusában meg a fura *Hasbeszéd* fejezetébe sorolt „városi vagány” versek között jócskán akadnak finomkodást kihívóan mellőző, betonnyersre hagyott részletek, s megismerkedünk neki-vadult exhibicionizmusával is. Utóbbit akkor engedi magából kitörni és önműködni, ha adódó partnere jellemileg, szellemileg sőt érzelmi kultúrájában alantásnak találtatik a szerelem felemelőbb formáinak felfogására és gyakorlására. Ha viszont ilyen társra talál (lásd: *Temetővirág*) akkor a szimplaságokat és trivialitásokat is úgy illeszti be a (Radnóti–József Attilás szabású) ódaszövegbe, hogy körötte közelítőleg szakrális hangulat keletkezik.

A szeretetre való képesség intenzitása manifesztálódik ritkásan adagolt anyaszólításában is. S mivel ez a rejtegetett magatartás igen rokonszenves, a mindenkori elemzőben fölveti azt a kérdést, talán nem lett volna értelmetlen a gyöngédség költői dokumentumait külön kapitulusba vonni, amikor az előválogatás készült. Az emberi viszonylatok példás lovagjaként fellépő, no meg a kockázatokat (tévedéseket!) vállaló Turczi István a nem mindenáron szerethető költőkkel ápolt kapcsolatairól is beszámol. *A Hívásra szól a csönd* titulust nyert, egészében meggyőző válogatott gyűjteményben e barátkozások kisebb nyomot hagynak, mint megérdemelnék. Én például az *SMS 66 kortárs költőnek* 2002-es kötetéből tizenegynél jóval több roppant invenciózus (160 karakterig limitált) tömörítvényt vettem volna át. Már csak azért is, mert élénk állítja a később kevésbé játékos Turczit, aki itt egyetlen ötletcsírából rendkívül sokféle ágazó, kecsesen tartalmas kifejeleteket tud tető alá hozni, úgy, hogy nem parodizál, hanem hommage-okba csomagolja üzeneteit kortársainak. Amikor ezt a *Tandori Dezső* elegáns toleranciáját idéző összeállítást annak idején a könyvesboltban átfutottam, csak az elejére tett álnaiv Vas István motót nem éreztem odavalónak („Élet, te légy az én művészetem”). Egyszerűen azért nem, mert mind a nagy előd, mind a mostaniak, ha igaziak, a jó műveknek bármikor odakölcönzik életidejüket. (Tudniillik amikor írnak, valójában akkor élnek.) Ráadásul Turczi – helyesen – épp itt írta Végh Attilának, hogy a vers az Egyetlen ép esztelenség, bár epicentrumából tanácsos időben ellépni...

Aki azonban ebből a „zengő tombolásból” nyeglén kiszökik, nem pedig a megnövelt rezgésszámot túrve, sőt fokozva belülről szítja a feszültséget, az elég bátorságot gyűjt

a nagy formátumú hosszú versek kifejlesztéséhez. (Csak semmi Dichtung, ugyebár!) Ezen említendőek exponált helyeket foglalnak el a könyvben.

A nyolcvanas évek generációja számára jelentős a dokumentum-értékük, mert az ifjúság édes, madaras mámorát „dunsztolják”, és idézik gyöngülő emlékezetükbe. Közülük először a *tennon*-szerepbeszéd az, mely az akkori életérzést megrendítően tükrözi. Hatását konzerválja, hogy alkotója merészen vegyíti a vulgár-konkrétumokat a fölszikkázó általánosításokkal, s az indulatokat mindvégig felsőfokra hevíti. Egyszersmind megőriz valami foghatatlant abból a krisztusibb-szelídebb auratartományból, amit a nevezetes Beatles életmódjával reprezentált, s amiért életével – megint egy fogalommal nevesülő élet –, fizetett. Elvenni belőle vagy hozzátenni nem lett volna érdemes. A szabadon hagyott összefüggések réseiből máig süvít a döbbenet.

Majdnem ugyanezt éreztem a *Hajnóczy Péter* emlékét fenntartó szabad-áradás olvasásán is. De itt már gyanakszom arra, hogy ismeretségem a prózaíróval pozitívan befolyásol a mű konstans minőségének megítélésében.

Az *Amerikai akció* ihletője *Bódy Gábor*. A kétségtelen és védhetetlen túlírotság mellett az a gondom vele, hogy bizony hiányzik belőle a félelmetes filmművész egyetemes iróniája, kortagadása, embermegvetése, a hitostorozástól elválaszthatatlan lényegibb hívó-sége. Az is látszik a művön, hogy nekirugaszkodásokkal készült, s a felülmúlni-akarás hézagosságokhoz vezet. Ezenfelül azt hiszem, hogy költőnk nem az ő – lélekkel bélelt – habitusához illő démoni témát és figurát választott. Az *Egy videovers elemeinél* pedig azt nem döntötte el, hogy igenis egyértelműen, visszavonhatatlanul, s a szellem képviselőjeként gögősen utálja és elutasítja-e ezt a látszatvilágot. Ehelyett „meghosszabbítaná” hozzá intézett kérdéseit, mellőzve a „halhatatlanok hívős modorát”, amit különben az ő „anarchikusan rendkíváló” tehetsége neki, úgy látszik, egyelőre nem engedélyez.

Gyümölcsöző extrovertáltságától és nagyot akarásától átmenetileg a *Most már mindig így* szonethelyettesítő tízsorosaiban vesz búcsút az író. Az indítékot a magába-tekintésre, a belső terepszemlézésre talán abból az észrevételből merítette, hogy „lassabban veszed észre, hogy vagy, mint hogy voltál”, s ez a félút-érzés újabb számonkérésekre kötelezi. Panasolja pályarabságát, néha fölmerül benne a feladás kacér kísértése, el-eliszonyodik a sodródás szédületétől. Az elégikus hang meglepően jól áll neki. Ide szövi be egyik legkomolyabb hallgatási imperatívuszát, ami természetesen a felelős megszólalás sine qua non-ját s nem a pörös száj befogását jelenti!

A csábító aktualitások egyikében sem fönnakadó, változatos olvasmányélménynek sem utolsó, eredeti szabadvers-típusokat kínáló, hatalmas verspoénokat élvezetesen előkészítő, helyenként meglepő belső rímekkel dolgozó könyv végére enigmatikus verset választott a szerkesztő(?). Hőse nem lát. De hallja, hogy a (dátumozatlan) előzményekhez képest másként, *nagyobbat* fordul a világ. Vigaszul s másokat megnyugtatólag egy-egy latin ige végigragozását javasolja ez az újabb alteregó.

Csak ezután következik Turczy István nagy magyar versekhez menekülő világhelyzeti ész-széje a 2001. szeptemberi katasztrófát feldolgozó *Apokalipszis most*. A fájdalmas kompozícióba véletlenül se illesztett be saját költői sorokat. Ezzel bebizonyította, hogy ott és akkor csak az ilyen emberirtó gatzettek *még* nem ismerő, de a másfajta apokalipszisekben járatos költők tudhattak valamennyire érvényesen megszólalni és makulátlan vátesznek mutatkozni.

Izslai Zoltán